

Právní filosofie a výklad zákonů.

Instalační přednáška rektorská.

1. Od dob, kdy na katedrách právnických zastanci t. zv. historické školy právnické zatlačili obhájce starého práva přirozeného, nastává, jako ostatně v té době také v jiných oborech vědních, vědomý rozchod mezi vědou právní a filosofií. Vždyť tím právě se vynášela historická škola právnická nad starší směry, že jest směrem skutečně vědeckým, kterému se podařilo osvoboditi se z fantasií a nebezpečných myšlenkových hříček filosofických škol přirozenoprávních¹⁾. Jen pozitivní právo mělo býti předmětem právní vědy a jediný postup právníka vědecky vzdělaného důstojný měl spočívatí v tom, aby poznaí a svými poučkami vystihl vůli zákonodávce, jak došla svého výrazu v zákonech. K dosažení tohoto cíle právní věda naučila se používatí těch metod, které měla již vypracovány historie a filologie ke zjištění jiných myšlenkových projevů. Gramatická interpretace měla vystihnouti smysl jednotlivých slov, logická interpretace měla stopovati zvláštní odstín, jehož se slovu dostalo zařaděním do věty, historická interpretace konečně měla ozřejmiti jeho smysl z podnětu, který k projevu vedl. A tak vyhledávány t. zv. materiálie zákonů, záznamy o historickém procesu, který vedl k vydání zákona jako nejjistější pomůcky při výkladu zákona.

Ovšem již v dobách, kdy Savigny²⁾ kladl základy této nové metody, která překonati měla fantastickou prý nauku přirozenoprávní, bylo jasno, že s metodami historicko-filologickými se v právní vědě nevystačí. Právník nemůže totiž se spokojiti se zjištěním toho, co zákonodávce svým zákonem chtěl vyjádřiti, nýbrž musí se snažiti o to, aby tomuto projevu vůle

¹⁾ Viz zvláště Bergbohm: *Jurisprudenz und Rechtsphilosophie*, sv. I., 1892. Podrobnější rozbor v. Kallab: *Úvod ve studium metod právnických*, kniha II. (1921), str. 7 n.

²⁾ Savigny: *System des heutigen Römischen Rechts*, I. sv., 1840.

zákonodárcovy mohl podříditi jednotlivé události t. zv. skutkové podstaty, aby s nimi pak spojil právní následky zákonodárcem zamýšlené. Předpokládajíc „logickou úplnost práva“³⁾, musilo se jíti přes výklad slov zákonodárcových a hledati takové logické operace, kterými by subsumpce skutkové podstaty pod doslov zákona byla usnadněna. Byly to v podstatě dvě operace: Tvorba právních pojmů a právní konstrukce. Při prvním postupu šlo o to, z jednotlivých pozitivních norem cestou abstrakce vyloučiti prvky myšlenkové celé skupině norem společné, při druhé šlo o slučování takovýchto prvků v poučky právní, které třeba v zákoně nebyly výslovně vyjádřeny, logicky ze skupiny norem vyplývaly a umožňovaly tak jednotné pochopení celé skupiny norem⁴⁾.

Přihlédneme-li blíže, vidíme, že právní věda tu nepoužívala jen metod historických a filologických, nýbrž že přizpůsobila svým potřebám i metody věd přírodních. Jako totiž přírodní vědy se snaží nepřehlednou různost empirických zjevů myšlenkově ovládnouti tím, že vypreparují pojmy jednotlivých znaků společných řadě zjevů nebo dějů (přírodní zákony), tak právní věda se snažila myšlenkově ovládnouti nepřehlednou směs pozitivních předpisů právních tím, že z nich vytěžila cestou abstrakce myšlenkové prvky skupinám těchto norem společné. Tak druhá polovice devatenáctého století viděla vyrůstati dva metodické směry, jež označovány na jedné straně jako kult materiálií, na druhé straně jako t. zv. pojmová jurisprudenc.

2. Učení, které jsem označil jako kult materiálií, totiž směr právní vědy, který po vzoru filologů chtěl vystihnouti historickými metodami skutečnou vůli zákonodárcovu, dožil se trpkého zklamání, když zákony, které takto měly býti zpracovávány,

³⁾ Viz Jung: Von der „logischen Geschlossenheit“ des Rechts (1900), Zitelmann: Lücken im Recht (1903), Jung: Das Problem des natürlichen Rechts (1912), Weyr: Základy filosofie právní (1920), str. 91 n.

⁴⁾ Tak na př. vyabstrahován pojem způsobilosti k právům a k právnímu jednání společný nejrůznějším oborům právním a na druhé straně vykonstruován pojem kontraktu, pojem deliktu, pojem suverenity, samé pojmy, které nebylo lze pouhou gramatickou, logickou a historickou interpretací vyčísti ze slov zákonodárcových, nýbrž které znamenaly další myšlenkové zpracování toho myšlenkového obsahu, který zmíněnými metodami jako smysl zákona byl zjištěn.

dosáhly věku blížícího se století. Byl to *Geny*, který v r. 1899 v duchaplném svém spise „*Méthode d'interprétation et sources en droit privé positif*“⁵⁾ pečlivým rozbořením judikatury první ukázal, že občanské právo, podle něhož se ve Francii ke konci devatenáctého století žije a soudí, jest v podstatných rysech úplně jiné, než to občanské právo, které na počátku století měli na mysli autoři „*Code Napoleon*“. Praktická jurisprudencce na př. nesdílí již naprosto mínění redaktorů tohoto zákoníku, že pojišťovací smlouva na život jest proti dobrým mravům a tudíž neplatná, poněvadž jest spekulováním se smrtí druhého kontrahenta. Naopak vytvořila normy, které umožnily rozvoj tohoto hospodářsky jistě velmi důležitého opatření zabezpečovacího. Rovněž doprava železniční, která autorům občanského zákoníku byla zcela neznámá, musila býti právně upravena a jurisprudenci se podařilo vyvoditi z *Code Napoleon* potřebné pro ni normy.

Rovněž pojmová jurisprudencce v téže době počala ztráceti přívržence⁶⁾. Již *Ihering*⁷⁾ stíhal tuto formu právní vědy duchaplnou satirou ve svém „*právnickém nebi pojmu*“, ano již v r. 1847 *Kirchmann* v pesimistickém svém spisku „*Die Wertlosigkeit der Jurisprudenz als Wissenschaft*“ odsoudil tento směr proslulými slovy: „*Tři slova opravy zákonodárcovy a knihovny se stanou makulaturou.*“ Citelnější však stal se odpor, když i tu se ukázalo, že výhradně o výklad zákonů se opírající právní věda není s to, aby byla vůdkyní právní praxe⁸⁾. Tak poukazováno k tomu, že v době, kdy pojišťování ve prospěch třetích, výměnky a papíry znějící majiteli, měly v hospodářském životě značný význam, teorie ze svého pojmu obligace vyvozovala nemožnost závazků in favorem tertii, nemyslitelnost reálných břemen a pojmovou nesprávnost papírů au porteur. To tedy, co historický směr především vytýkal svému předehůdci, směru přirozenoprávnímu, že totiž nemá styku

⁵⁾ I. vyd. 1899, II. vyd. ve dvou svazcích 1919. Srov. i *Geny*: *Science et technique en droit privé positif*, I. sv. 1914, II. sv. 1915.

⁶⁾ Viz *Meynial*: *Du rôle de la logique dans la formation scientifique du droit*. *Revue de métaphysique et de morale*, 1908 (XVI.), str. 164 n.

⁷⁾ *Ihering*: *Scherz und Ernst in der Jurisprudenz*, 5. vyd., 1855, str. 245 n.

⁸⁾ Viz již *Bülow*: *Gesetz und Richteramt* (1885).

se skutečným životem, že vznáší se v nadsmyslném nebi pojmů, zatím, co právníctví zůstává bez vědeckého vedení v zápase s tvrdou skutečností, stihá nyní tento směr sám a výtky, že právníci se odeizují životu, zaznívá znovu⁹⁾.

Bylo málo těch, kteří v této výtce viděli uznání své vědeckosti, domnívajíce se, že jen zabývání se čistými pojmy dodává myšlenkové činnosti rázu vědy a že právníctví tím jistěji bude vědou, čím více vypracuje své pojmy v nezměnná aksiomata, s nimiž by se dalo operovati tak, jako matematika operuje se svými pojmy.

3. Jest otázkou čistě terminologickou, můžeme-li výklad zákonů považovati za vědu¹⁰⁾. Ti, kteří název vědy chtějí rezervovati jen čistě logickým operacím, prováděným na právních pojmech, mají pravdu potud, pokud vůbec chceme název vědy rezervovati jen poznatkům abstraktním. Musí však připustiti, že pak velký obor lidského myšlení zůstává bez názvu, totiž celé rozsáhlé pásmo lidského myšlení o zjevech jednotlivých. Není tu místa, abychom v celém rozsahu rozvinuli tento problém, který nejdůkladněji byl probírán jako otázka, zda historie jest vědou čili nie¹¹⁾. Pro naše účely stačí, uvědomíme li si, že i při poznatech na konkrétní zjevy se vztahujících, poznatech historických, přírodopisných, zeměpisných rozeznáváme poznatky správné od nesprávných a to nejen podle toho, jak věrně reprodukují skutečnost, nýbrž i podle toho, jak jednotlivé poznatky vzájemně jsou sloučeny v myšlenkovou jednotu. Pokud pak slučování myšlenkových obsahů v myšlenkovou jednotu považujeme za rozhodné kritérium vědy, nemůžeme aspoň a priori zamítati označení vědy také pro ta odvětví myšlenkové činnosti lidské, která jednotlivými zjevy se zabývají. Ovšem právě metodologické boje, provedené o

⁹⁾ S tím počítá známý čl. I. obč. zak. švýcarského z roku 1907, apelující na pravotvornou činnost soudcovu ustanovením: „... A défaut d'une disposition légale applicable, le juge prononce selon le droit coutumier et, à défaut d'une coutume, selon les règles qu'il établirait s'il avait à faire acte de législateur. — Il s'inspire des solutions consacrées par la doctrine et la jurisprudence.“

¹⁰⁾ Srov. W e y r: Základy, str. 140, 102, ale i 96. Engliš: Národní hospodářství (1924), str. 569.

¹¹⁾ Viz zvl. Rickert: Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung (1902), str. 311 n.

otázku vědecké kvality historie, ukázaly, že vědy jednotlivými zjevy se zabývající, podle R i c k e r t a vědy idiografické, neliší se od věd abstrakty se zabývajících, věd nomothetických, jen stupněm abstrakce, nýbrž i svými metodami. Mám za to, že i v oboru věd právních musíme podobný rozdíl činit; vedle právních věd abstrakcemi právníckými se zabývajících, které bychom mohli označiti vědami normativními, uznáváme tak právní vědy zabývající se konkrétními zjevy právními, jurisprudence, a jsme si vědomi, že to neznamená jen rozdíl ve stupni právnícké abstrakce, nýbrž i rozdíl v metodách. Jako tedy v jiných oborech vědních na počátku dvacátého století počíná se vyjasňovati rozdíl mezi abstraktními vědami nomothetickými a konkrétními vědami idiografickými, tak také v oboru právních věd musíme uznati rozdíl mezi dvěma skupinami věd, vědami normativními a vědeckou jurisprudence.

4. Toto tvrzení nemůžeme na tomto místě podrobněji odůvodňovati¹²⁾, poukážeme jen na dvě věci: především nepokládáme za správné tvrzení pěstitelů normativní jurisprudence, že úkolem právní vědy jest jen logické uspořádání nejvyšších abstrakcí, k nimž právnictví může dospěti, kdežto jurisprudence prý nemá cílů vědeckých, nýbrž výhradným jejím úkolem že jest subsumovati konkrétní děje pozitivním normám právním, k čemuž prý stačí „obvyklé metody interpretační“. Mám za to, že právě v této otázce subsumpce a v otázce interpretace tkví doposud neprobadané problémy metodologie právní vědy. Neboť jako v historii rozeznáváme nesoustavnou práci kronikářovu od logicky ukázněné práce historikovy a jako v přírodních vědách rozeznáváme nahodilé výtvary diletantů od vědecky přesných referátů metodologicky vzdělaného přírodovědce, tak i v činnosti právnícké rozeznáváme výtvary libovůle, nálady, neznalosti, povrchnosti od výtvoru, na př. rozsudku, jehož autor ukazuje nejen znalost pozitivního práva, nýbrž i schopnost chápati konkrétní zjev tak, aby každý jiný objektivně soudící pozorovatel jeho myšlenkový postup musil za správný uznati. Jinými slovy, dokud budeme rozeznávati správné výroky právní od nesprávných, dotud musíme předpokládati, že tu jest metoda myšlení ke správným výsledkům vedoucí, a pokud

¹²⁾ Učinil jsem tak obšírně ve spise: Úvod ve studium metod právníckých. Kniha první: Základní pojmy (1920), zvl. str. 92 n.

myšlení přesnou metodou se řídící považujeme za myšlení vědecké, nemůžeme tomuto odvětví odepřítí ráz vědy¹³⁾).

Druhá námitka, kterou bych oponoval těm, kteří upírají jurisprudenci ráz vědy, spočívá v tom, že skutečně můžeme pozorovati myšlenkové proudy, které se snaží o to, aby vyjasnily ony metody myšlení, kterými při jurisprudenci čili při aplikaci pozitivního práva na daný případ možno dojítí správných výsledků.

5. Od konce devatenáctého století totiž, kdy, jak jsem naznačil, i kult materiálii i pojmová jurisprudence ztroskotaly tam, kde právní věda měla sloužiti požadavkům skutečného života, můžeme pozorovati řadu myšlenkových proudů, které se snaží přenéstí právní vědu přes mrtvý bod, na němž se octla za vedení historické školy právnické. Pokusy tyto charakterisovány jsou tím, že nejdříve vznikají pochybnosti o tom, zda historická škola správně vystihla objekt právní vědy, učíc, že výhradným jejím objektem jest pozitivní právo v daném státě v dané době platící, a teprve později ukazují se pochybnosti o tom, zda způsob, jímž historická škola tohoto objektu se chápala, jest správný. Toto dvojí hnutí můžeme stopovati jak v té větvi právní vědy, kterou jsme označili jako normativní, tak v té, kterou chceme nazývati jurisprudenci. *Stamm*ler první ve stopách *Kant*o výeh nadhodil otázku, zda abstraktní právní věda by neměla se zabývati formami myšlení, které umožňují teprve chápati právo. Uvědomuje si totiž, že podobně jako *Kant* ukázal rozdíl mezi apriorními formami apercepce a myšlení, pokud jde o zjevy přírodní, a měnivým obsahem, který v této formě teprve se nám jeví jako skutečnost, jest také v oboru společenského života určitá zásoba forem myšlení, které teprve nám umožňují, abychom zjevy společenské jednotně chápali jako právo. Druhý krok učinili pak *Kelsen* a *Weyr*, když poukázali k tomu, že formy právnického myšlení

¹³⁾ Nemusím tu snad výslovně vyvracetí výtku, že přece nelze každý rozsudek, každý nález správního úřadu, každou smlouvu notářem vyhotovenou považovati za vědecké dílo. Jistě stejně nepovažujeme za vědecké dílo každou reprodukcí vyličení určitého historického děje, každý popis krajiny nebo přírodního zjevu. Ale, aby tisíce žáků mohlo na sto školách po stech učitelích opakovati tyto poznatky, musil je někdo vytvořiti a tento výtvar právě, poněvadž má ráz metodicky přesného výtvaru myšlenkového, je dílem vědeckým.

předpokládají metodický postup vědecký zásadně rozdílný od postupu věd explikativních, kausálních, přírodních. Na tomto místě více nás zajímá analogický proces, který se odehrál na té větvi právní vědy, kterou jsme označili jako vědeckou jurisprudenci¹⁴). Také tu první kroky se týkaly objektu vědeckého myšlení právního. Čím více upadá důvěra ve spolehlivost materiálů zákonů na jedné straně a pojmové jurisprudence na straně druhé, tím pozorněji obrací se zrak právníků po jiných zdrojích, z nichž by bylo lze poučení získati, potřebného ke správnému výkladu zákona¹⁵). Nemluví se již tak často o vůli zákonodárcově, nýbrž o přizpůsobování výkladu zákona měnícím se požadavkům společenského života¹⁶). Tato myšlenka jest více méně jasně skryta pod hledáním smyslu jednotlivých právních institucí. Byl to na př. *Planiol*¹⁷) ve Francii, *Dernburg*¹⁸) v Německu, *Unger* a *Randa* u nás, kteří smysl zákonného předpisu snažili se vystihnouti z historického vývoje dané instituce a rádi se dovolávali „povahy věci“. Na druhé straně *Saleilles*¹⁹) uvedl srovnávací právo jako metodu, kterou možno přesněji zjistiti smysl dané instituce, srovnávali se její úprava v jednom státě s úpravou ve státech jiných. Konečně také soudcovským rozhodnutím věnuje se na přechodu století stupňovaná pozornost, která někdy se až blíží uznávání jakéhosi zvykového práva v rámci práva zákonného²⁰).

Od tohoto srovnávání rozhodnutí soudních a snahy z tendencí v nich se jevících vytěžiti skutečný smysl zákonného ustanovení, byl jen krok ke směru, který pod názvem směru

¹⁴) Viz *Kallab*: O novějších směrech v metodologii právní praxe. Právník 1917.

¹⁵) Viz *Geny*: Méthode d'interprétation et sources en droit privé positif, 2. vyd., 1919, zvl. sv. II., str. 221 n.

¹⁶) *Geny*, l. c. I., str. 258 n., II., str. 230, 249 et passim. Tímto směrem pudí ostatně jurisprudenci zákonodárství samo, přenechávajíc široké pole volné úvaze soudcovské, čímž jistě nemíní libovůli jeho, nýbrž hledání objektivních, zákonodárcem předem neformulovaných kritérií.

¹⁷) *Planiol*: Traité élémentaire du droit civil, 6. vyd., 1911.

¹⁸) *Dernburg*: Pandekten, 5. vyd. (1896), § 38.

¹⁹) Viz sborník: L'Oeuvre juridique de Raymond Saleilles, 1914.

²⁰) Viz *Planiol*, l. c., sv. I., str. 6, *Lambert*: La fonction du droit civil comparé, sv. I. (1903).

sociologického německy hájil Ehrlich²¹⁾, francouzsky Vander Eycken²²⁾. Oběma společná jest představa, drasticky vyslovená Cruetem²³⁾, že totiž právní řád neovládá společnost, nýbrž jen reprodukuje její stav. Z toho Ehrlich vyvodil, že sociologické zkoumání skutečných životních poměrů poskytne nám nejjistějšího poučení o právu skutečně platícím. O krok dále jdou Vander Eycken a Brütt²⁴⁾. I oni se domnívají, že pěstují sociologii jako pomůcku ke zjištění skutečného práva, při tom však si uvědomují, že k poznatkům. pro právní život významným můžeme dospěti jen, zjišťujeme-li jednotlivé cíle, které lidé ve společnosti sledují²⁵⁾. Nejde tu tedy při zkoumání práva již o zjištění vůle zákonodárcovy, která v určitém smyslu by byla společenskému životu transcendentní, nýbrž jde o sledování cílů jako immanentní složku společenského života. Úkolem právní vědy jest prý pak objektivně zjišťovati toto sledování cílů a pozitivní právo je jen pomůckou k tomu, abychom rozpoznali cíle společensky převládající od efemerních tužeb jednotlivých. Na tomto základě na konec Heck²⁶⁾ vypracoval přímo před vypuknutím války celou teorii výkladu práva, jakožto jurisprudence zájmové.

Jak patrné, jest tu právní věda stále ještě stejně ve vleku positivistického chápání vědy, jako za dob školy historické. Podobně jako historická škola právnická, také sociologická a zájmová jurisprudence domnívá se, že jedině vědecky spolehlivým postupem jest zjišťování toho, co jest. Ovšem neomezují se tyto mladší školy právnické na zjišťování právních předpisů, nýbrž rozšiřují svůj obzor na zjevy mimo pozitivní právo ve společ-

²¹⁾ Ehrlich: Grundlegung der Soziologie des Rechts (1913); srov. Kallab: Úvod, sv. II., str. 40 n.

²²⁾ Vander Eycken: Méthode positive de l'interprétation juridique (1907); srov. Kallab: Úvod, sv. II., str. 163 n., Geny l. c., sv. II., str. 278 n.

²³⁾ Cruet: La vie du droit et l'impuissance des lois, 1908.

²⁴⁾ Brütt: Die Kunst der Rechtsanwendung (1907).

²⁵⁾ Viz i, pokud o veřejné právo jde, Duguit: Traité de Droit constitutionnel, 2. vyd., 1921—1925, a jeho učení o „solidarité sociale“, a to „solidarité par similitude“, o „s. par division du travail“ (sv. I., str. 22), v nichž vidí vlastní cíl i původ právních norem. Viz referát Bonnardův v Revue internat. de la Théorie du Droit 1927 (I.), str. 18 n.

²⁶⁾ Heck: Gesetzesauslegung und Interessenjurisprudenz, 1914.

nosti se vyskytující, ať potom jako u Ehrlicha na organizační formy různých lidských společností, nebo u Eyekena na immanentní cíle lidského spoluzítí nebo u Hecka na společenské zájmy. Jen velmi podružný úkol v těchto úvahách hraje myšlenka, že zjištěním jakéhokoliv faktu nepřiblížíme se cíli právníckého poznávání, jehož konečným smyslem musí býti rozhodnutí, zda něco má nebo nemá býti. Mezi immanentními cíli, i kdybychom něco takového chtěli uznati za fakt objektivně zjistitelný, právní věda musí se rozhodnouti ne podle toho, zda tu ten neb onen cíl jest, nýbrž podle toho, zda cíl určitý jest správný a jiný nesprávný. A stejně jest tomu, pokud jde o skutečné lidské zájmy.

V tomto směru nemálo charakteristické jsou dva zjevy právního života. Jest to činnost soudce Magnauda²⁷⁾ v Château Thierry ve Francii a hnutí známé pod jménem škola volnoprávní (Freirechtsschule) v Německu a v Rakousku. Magnaud, jehož rozhodnutí po patnáct let budila tu útrpný úsměv, tu zděšení, tu zase obdiv ve Francii, pokládal za povinnost soudecovu, třeba proti liteře psaného práva, dopomoci k vítězství spravedlivým tužbám těch, kdo dnešním společenským řádem jsou utiskováni. Hlubší základ dal podobnému hnutí v Německu Kantorowicz jmenovitě spisem, vydaným pod pseudonymem Gnaeus Flavius a nadepsaným „Der Kampf um die Rechtswissenschaft“ (1906). V duchu tehdy do Německa vnikající filosofie Bergsonovy přesunuje těžiště právníckého myšlení ze sféry intelektuální do sféry intuitivní. Míni totiž, že rozhodné pro správné rozhodnutí právnícké jest intuitivní vystižení vývojových tendencí společenských, a má za to, že rozumové odůvodňování takových rozhodnutí děje se ex post, že totiž soudce, když byl vycítil, kterak určitou věc má rozhodnouti, hledá potom teprve důvody pro toto své rozhodnutí. Mám za to, že volnoprávní směr jest skutečně poslední slovo, které positivismus v oboru právní vědy mohl pronésti. Neboť se stanoviska positivisticke filosofie, která za objektivní považuje jen to, co lze smysly zjistiti, která tedy vědě vytyčuje jediným úkolem, aby podávala objektivní odpověď na otázky, co jest, jsou otázky právní vědecky neřešitelné, poněvadž tu právě nikdy nejde o odpověď na otázku, co jest, nýbrž vždy o odpověď na otázku, co má býti. V zájmové jurisprudenci i v Ey-

²⁷⁾ Viz Geny, l. c., sv. II., str. 287 n.

ekenově sociologii právní toto stanovisko jest ještě skryto pod učením o zjišťování zájmu, resp. immanentních cílů. Neboť v obou případech jde o patrný optický klam. Oba směry domnívají se totiž, že zjišťují jako něco jsooucího to, co ve skutečnosti jest výsledkem jejich hodnocení.

6. Nemůžeme na tomto místě rozvinouti celý problém výkladu zákonů. Chtěli jsme jen poukázati k tomu, že ani to odvětví právní vědy, které se zabývá výkladem zákonů, čili aplikací právního řádu na konkrétní zjevy společenské, není myslitelné bez právní filosofie. Právní věda dospěla k mrtvému bodu, když se ukázalo, že nelze v ní vystačiti s filosofií, která jen odpovédím na otázku, co jest, přisuzuje hodnotu objektivnosti, kdežto všeliké uvažování o tom, co má býti, přesouvá do sféry subjektivního chtění, toužení, snažení. Potřebujeme také pro svoje poznatky o tom, co má býti, objektivních měr a neposkytuje-li nám jich filosofie doposud vládnoucí, tím hůře pro tuto filosofií. Neboť ještě nikdy nezastavil se proud života pro nedostatky kterékoliv filosofie. Kritická filosofie, navazující proti pozitivismu na K a n t a, ukazuje nám východisko z obtíží, do kterých právní vědu přivedla filosofie positivistická. Neboť bylo právě omylem zastánců historické školy právnické, do mnívali-li se, že pěstují právní vědu bez filosofie. Ve skutečnosti byli v zajetí filosofie positivistické a neúspěchy této školy ukazují nám meze účinnosti této filosofie.

Slyšeli jsme, jak ti, kteří v novější době hledají východisko pro právní vědu, mluví o immanentních cílech společnosti. Tento termín zaznívá k nám přes celá staletí jako zkazka z prastarých dob. V antice i ve středověku setkáváme se se světovým názorem, vybudovaným na učení o immanentních cílech; teprve renaissance zaměnila toto teologické chápání vesmíru za chápání kausální²⁸⁾. Jak toto kausální chápání se osvědčilo ve vědách přírodních, zvláště pokud jde o přírodu neživou, tak selhalo tam, kde jde o chápání společenského bytí, kde se neobejdeme bez objektivních odpovědí na otázku, co má býti, bez chápání teleologického. Kritická idealistická filosofie nás učí, že obojí toto chápání se vzájemně nevylučuje. Nežijeme jen na základě odpovědi na otázku, co jest, nýbrž chceme též

²⁸⁾ Viz K a l l a b: Poznámky o základech novodobých teorií přirozenoprávních. (Sborník věd právních a státních, 1913 (XIV.).

vědět, co má být. Člověk není jen divákem, který pozoruje na jevišti přírody se odehrávající děje kausální, nýbrž jest též spolustavitelem té skutečnosti, v níž žije. A jako se nespokojuje subjektivním zdáním, klamem, lží, omylem, tam, kde jde o otázku po tom, co jest, nýbrž chce míti odpověď objektivně platnou, čili pravdivou, tak také tam, kde tvořivě zasahuje do dění společenského, rozeznává libovůli, vášně, choutky, násilí od obecně platných odpovědí na otázku, co má být, a nazývá tuto touhu po obecně platných odpovědích na otázky, co má být, touhou po spravedlnosti. Nevystačíme v životě s touhou po pravdě. Vývoj právní metodologie, který zběžně jsem naznačil, nám ukazuje, že stejně živá je touha po spravedlnosti. Jako ten, kdo nevěří v pravdu, není s to, aby tvořil objektivní poznatky o tom, co jest, tak ten, kdo nevěří ve spravedlnost, není s to, aby objektivně odpovídal na otázky po tom, co má být. Neúspěchy právní vědy v posledních desetiletích vyplývají právě z přezírání tohoto axiomatu. Podrobnější rozbor by nám ukázal, že jak učení o přirozeném právu, tak učení o vůli zákonodárcově, tak konečně učení o státu jako subjektu právo-tvorném, jsou více méně uvědomělými projevy touhy po jednotném, t. j. obecně platném, spravedlivém chápání právních norem.

Kritická filosofie umožňuje nám, abychom otevřeli okna a vpustili oživující slunce filosofie do zatuchlých poněkud síní, v kterých v posledních desetiletích před válkou se pěstovala věda právní. Potřebujeme filosofie, která by spravedlnosti vykázala rovnocenné místo vedle pravdy, která by v nás vypěstovala schopnost souditi o tom, co má být, stejně objektivně, t. j. neosobně, jako o tom, co jest. Neboť konec konců jak hledání odpovědi na otázku, co jest, tak hledání odpovědi na otázky po tom, co má být, jest problémem mravním, problémem schopnosti se odosobniti, odložiti při zkoumání to, co jest v nás subjektivního, efemerního, osobní svoje choutky, záliby, tužby, vášně. Chceme-li dosíci objektivní odpovědi na otázku právní, chceme-li tedy souditi spravedlivě, musíme stejně, jako hledáme-li pravdu, odmysliti si své efemerní já a být si vědomi, že nemá ceny co myslíme pod vlivem osobních svých dispozic, nýbrž že cenu mají jen ty poznatky, při nichž v nás a námi mluví lidství, potřebující stejně pravdy jako spravedlnosti.